

ἴδιον γεναίου ἡγεμόνος νὰ μὴ κάμῃ χρῆσιν τοῦ δικαιώματός του ἔ
 πρὸς βλάβην ἐνὸς ἀδού. Ὁ τόσον ἀπίσως ἐγκαταλειφθεὶς ὄμηρος,
 ἐλευθερούμενος τότε ἀπὸ κάθε ἐνοχλῆν ὡς πρὸς τὸν κυριάρχην του,
 δύναται νὰ προσκολληθῇ εἰς τὸν νέον τοῦτον ἡγεμόνα, ὅστις ἡμ-
 πορεῖ τοιοῦτοτρόπως νὰ ἀποκτήσῃ ἀντὶ οἰκτροῦ αἰχμαλώτου, πρὸς
 τὸν ὑπήκοον, ἢ καὶ νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ ὑπὸ τινος συμφωνίας.

§. 261. Περὶ τοῦ ἐκ τῶν ἐθίμων πηγάζοντος δικαιώματος.

Ἐσημειώσαμεν ἤδη, ὅτι δὲν δύναται τις νομίμως νὰ ἀφαιρέσῃ
 τὴν ζωὴν τοῦ ὁμήρου διὰ τὴν ἀπιστίαν ἐκείνου, ὅστις τὸν ἔδωκε.
 Τὰ ἔθιμα τῶν ἐθνῶν, ἢ πλεονεξία συνήθεια δὲν δύνανται νὰ
 δικαιολογήσωσι τοιαύτην βάρβαρον σκληρότητα, ἐναντίαν τοῦ φυ-
 σικοῦ νόμου. Ὡς καὶ εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐπεκρετοῦσεν ἡ
 τερατώδης αὕτη συνήθεια, ὁ Μέγας Σκιπίων ἐφάνέρωσεν, ὅτι
 δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ζητήσῃ ἐκδίκησιν ἀπὸ ἀδούους ὁμήρους, ἀλλ'
 ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι παρέβησαν τὰς ὑποσχέσεις των, καὶ ὅτι
 δὲν ἤθελε παιδεύσει εἰμὴ ἐχθροὺς ὤπλισμένους.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Ζ'.

Περὶ ἐρμηνείας τῶν συνθηκῶν.

§. 262. Ὅτι ἀνάγκη νὰ προσδιορισθῶσι κανόνες ἐρμηνευτικοί.

Ἄν αἱ ἰδέαι τῶν ἀνθρώπων ἦσαν πάντοτε καθαραὶ καὶ διακεκρι-
 μέναι, καὶ ἂν ἐδύναντο πάντοτε νὰ τὰς ἐκθέτῃ με κυριολεξίαν,
 καὶ με ἐκφράσεις ἐπίσης εὐκρινεῖς, ἀκριβεῖς καὶ μιᾶς μόνης σημα-
 σίας ἐπιδεικτικᾶς, δὲν ἦτον δύσκολον νὰ ἀνακαλύψῃ τις τὴν θέ-
 λησίν των εἰς τὰς λέξεις, με τὰς ὁποίας ἠθέλησαν νὰ τὴν ἐκφρά-
 σωσιν, ἀλλ' ἡ γνῶσις τῆς διαλέκτου των ἠθέλεν εἶσθαι μόνη ἀρ-
 κετὴ καὶ πάλιν ὁμως ἡ τέχνη τοῦ ἐξηγεῖν ἀνωφελὴς δὲν ἠθέλεν
 εἶσθαι. Εἰς τὰς συμφωνίας, εἰς τὰς συνθήκας, εἰς παντὸς εἶδους
 συμβόλαια, καθὼς καὶ εἰς τοὺς νόμους, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προ-
 βλήσῃ τις καὶ νὰ σημειώσῃ ὅλας τὰς ἰδιαιτέρας περιπτώσεις. Οἱ
 νόμοι, οἱ κανονισμοὶ, αἱ συμφωνίαι γίνονται γενικῶς, καὶ ἂν καὶ

ὅλαι αἱ ἐκφράσεις τινος πράξεως ἤθελαν φέρη ἐντελεσάτην εὐκρί-
νειαν, καθαρότητα καὶ ἀκρίβειαν, ἢ ὁρθὴ ἑρμηνεία ἤθελεν ἀκόμη
συνίσταται εἰς τὸ νὰ προσαρμόσῃ τις ὁρθῶς τὰς γενικὰς διατάξεις
εἰς ὅλας τὰς ἰδιαιτέρας περιπτώσεις. Πρὸς τούτοις ἡ φορὰ τῶν ἀν-
θρωπίνων πραγμάτων μεταβάλλεται, καὶ γεννᾷ νέας περιπτώσεις,
εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἤμπορεῖ ἀλλέως νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ ῥῆμα τῆς συν-
θήκης ἢ τοῦ νόμου, πᾶρεξ διὰ συμπερασμάτων ἐξαγομένων ἀπὸ
τοὺς γενικοὺς σκοποὺς τῶν συναλλαζάντων ἢ τοῦ νομοθέτου. Πα-
ρουσιάζονται πολλάκις ἀντιφάσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν συμβιβάζονται
τῷ ὄντι, ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον, καὶ πρέπει νὰ συμβιβασθῶσι, καὶ
νὰ προσδιορισθῇ τί μέλλει νὰ γίνῃ. Ἔτι μᾶλλον εἶναι τοῦτο ἀναγ-
καῖον, ἂν θελήσῃ τις νὰ συλλογισθῇ, ὅτι ἡ δολιότης προσπαθεῖ νὰ
ὠφελῆθῃ καὶ ἀπὸ τὴν ἀτέλειαν τῆς γλώσσης, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐπιτη-
δεύονται πολλάκις νὰ κατασῆσωσι σκοτεινὰς καὶ ἀμφιβόλους τὰς συν-
θήκας των, διὰ νὰ οἰκονομῶσιν ἀφορμὰς νὰ ἀποφεύγωσι τὴν ἐκτέλε-
σίν των κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἀνάγκη λοιπὸν πᾶσα νὰ συνταχθῶσι
κανόνες ἔχοντες βάσιν τὸν ὁρθὸν λόγον καὶ τοὺς νόμους τῆς φύσεως,
ὥστε νὰ σαφηνίζωσι τὰ ἀσαφῆ, νὰ προσδιορίζωσι τὰ ἀόριστα, καὶ
νὰ ματαιόνωσι τὰς ἐλπίδας τοῦ ἐν κακῇ πίσει συναλλάττοντος.

§ 263. Α'. γενικὸν ἀξίωμα.

Τὸ πρῶτον γενικὸν ἀξίωμα περὶ τῆς ἑρμηνείας εἶναι, ὅτι δὲν
πρέπει νὰ ἐρμηνεύεται ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει χρεῖαν ἑρμηνείας.
Ὅταν αἱ ἐκφράσεις τινος πράξεως ἦναι εὐκρινεῖς καὶ ἀκριβεῖς, ὅ-
ταν ἡ ἔννοιά των ἦναι προφανῆς καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔχη κάμμίαν
ἄτοπον συνέπειαν, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀπομακρυνθῇ τις ἀπὸ τὴν
φυσικὴν ἔννοιαν ταύτης τῆς πράξεως.

§ 264. Β'. γενικὸν ἀξίωμα.

Δεύτερον γενικὸν ἀξίωμα ἐπιτήδειον νὰ ἀποκρίσῃ τὰς δολιό-
τητας τῶν σοφιστῶν, εἶναι ὅτι εἰάν ἐκεῖνος ὅστις ἠδύνατο καὶ ὠ-
φειλε νὰ ἐξηγηθῇ μὲ εὐκρίνειαν καὶ ἐντέλειαν, δὲν τὸ ἔκαμε, τὰ
ἐν τῆς ἀσαφείας ἄτοπα μένουσιν εἰς βᾶρος του· καὶ δὲν ἤμπορεῖ
ἀκολούθως νὰ ἐπιφέρῃ ἐπιφυλάξεις τὰς ὁποίας πρότερον δὲν ἐδή-
λωσεν. Οὗτος ὁ κανὼν θεμελιούται εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον λέ-
γον: *Pactionem obscuram iis nocere, in quorum fuit potes-*

state legem apertius conscribere. Ἡ ἀσαφής διάταξις εἶναι εἰς βλάβην ἐκείνου, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ τὴν συμφωνίαν καθαρώτερον. Ἡ δικαιοσύνη τοῦτου τοῦ κανόνος εἶναι ἐναργεστέρα, οὐχ ἥττον ἢ ἡ ὠφέλειά του. Καμμία συμφωνία δὲν ἠθέλην εἰσθαι ἀσφαλής, ἂν ἦτον δυνατόν νὰ ματαιώνωνται τὰ συναλλάγματα μετὰ μεταγενεσέρας ἐπιφυλάξεις, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὴν πράξιν, ἂν τὰς ἠθέλαν τὰ μέρη.

§. 265. Γ'. γενικὸν ἀξίωμα.

Τρίτον γενικὸν ἀξίωμα εἶναι ὅτι οὐδέτερος τῶν συναλλαζάντων, ἢ τῶν ὠφελουμένων ἐκ τοῦ συναλλάγματος, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐρμηνεύσῃ κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του τὴν πράξιν ἢ τὴν συνθήκην. Καθότι ἂν ἔχῃς τὸ ἐλεύθερον νὰ ἐξηγήσῃς τὴν ὑπόσχεσίν μου κατὰ τὴν ἀρέσκειάν σου, θέλεις ἔχει καὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ με ὑποχρεώσῃς εἰς ὅ, τι θέλεις, ἐναντίον τοῦ σκοποῦ μου, καὶ τῆς ἀληθοῦς ὑποσχέσεώς μου· καὶ ἀμοιβαίως, ἂν ἔχω τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐξηγήσω τὰς ὑποσχέσεις μου κατὰ τὴν ἀρέσκειάν μου, ἠμπορῶ νὰ τὰς καταστήσω ματαίως καὶ φαντασιώδεις, δίδων εἰς αὐτὰς ἔννοιαν ὀλοτέλα διαφορετικὴν ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν σὲ παρέστησαν, καὶ ὁ ἴδιος ὑπέθεσες ὅτι εἶχον, ὅταν τὰς ἐδέχθης.

§. 266. Δ'. Γενικὸν ἀξίωμα.

Εἰς καθὲν περίσασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἔδύνατό τις καὶ ὤφειλε νὰ φανερώσῃ τὸν σκοπὸν του, ἐκλαμβάνεται ὡς ἀληθὲς ἐναντίον του, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἀποχρώντως ἐδήλωσεν. Αὕτη εἶναι ἀρχὴ ἀδιαφιλονείκητος τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζομεν ἐνταῦθα εἰς τὰς συνθήκας· καθότι ἂν αἱ συνθήκαι δὲν ἦναι μάταια παίγνια, ὀφείλουσιν οἱ συναλλάττοντες νὰ ἐκφράζωσι τὴν ἀληθειαν καὶ τὸν εἰλικρινῆ σκοπὸν των. Ἐὰν ὁ ἀποχρώντως δηλούμενος σκοπὸς δὲν ὑπελαμβάνετο δικαιοματικῶς ὡς ὁ ἀληθὲς σκοπὸς ἐκείνου, ὅστις ἐμιλεῖ καὶ ὑπόσχεται, ἠθέλην εἰσθαι ὀλοτέλα περιττὸν νὰ καθήκοντι, τις συναλλάγματα καὶ συνθήκας.

§. 267. Πρέπει νὰ ἐπισηρίζεται τις περισσότερον εἰς τὰς ἐκφράσεις τοῦ ὑποσχομένου, παρὰ εἰς τὰς τοῦ ἐπερωτῶντος.

Ζητεῖται ὅμως ἐδῶ, τίνας τῶν συναλλαττόντων αἱ ἐκφράσεις ἀπηρεσιάζουσι βεβαιότερον τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ συναλλάγματος.

πί τοῦ ὑποσχομένου ἢ αἰ τοῦ ἐπερωτῶντος; Ἐπειδὴ ἡ ἰσχύς καὶ ἡ ὑποχρέωσις παντὸς συναλλάγματος προέρχονται ἀπὸ ὑπόσχεσιν πελείαν, καὶ ἐπειδὴ δὲν δύναται ὁ ὑποσχόμενος νὰ ὑποχρεωθῇ ἐπέκεινα τῆς ἀποχρώντως δηλωθείσης θελήσεώς του, ἔπεται ὅτι διὰ νὰ γνωρίσῃ τις τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ συναλλάγματος, ὀφείλει κυρίως νὰ παρατηρήσῃ τὰς ἐκφράσεις τοῦ ὑποσχομένου· καθότι αὐτὸς ὑποχρεοῦται ἐκουσίως μὲ τοὺς λόγους του, καὶ ἐκλαμβάνεται ὡς ἀληθὲς κατ' αὐτοῦ, ὅ, τι μόνος του ἀποχρώντως ἐδήλωσε.

§. 268. Ε'. γενικὸν ἀξίωμα.

Εἰς τὴν ἑρμηνείαν συνθήκης τινος ἢ ἄλλης πράξεως, πρόκειται νὰ γνωρισθῇ τί ἐσυμφωνήθη ἀπὸ τὰ μέρη, καὶ νὰ προσδιορισθῶσι τὰ ὑποσχεθέντα καὶ παραδεχθέντα, κατὰ τὰς περιστάσεις· δηλ. ὄχι μόνον τί ἐσχόπευε τὸ ἓν μέρος νὰ ὑποσχεθῇ, ἀλλὰ καὶ ὅποια ὑπόσχεσις ἔπρεπε τὸ ἄλλο νὰ πισεύσῃ εὐλόγως καὶ ἐν καλῇ πίστει ὅτι τῷ ἔγινεν. Ἡ ἑρμηνεία λοιπὸν πάσης πράξεως ἢ συνθήκης πρέπει νὰ γίνεται κατὰ κανόνας σαθεροὺς, ἱκανοὺς νὰ προσδιορίσωσι τὴν ἔννοιαν, συμφώνως μὲ τὴν ὅποιαν εἶχον φυσικὰ γνώμην τὰ μέρη, ὅταν ἡ πράξις συνετάχθη καὶ ἔγινε δεκτὴ· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Ε'. ἀξίωμα. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ οἱ κανόνες θέλει ἐπιστηρίζονται εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ θέλει ἐπομένως ἐγκρίνονται καὶ ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὸν φυσικὸν νόμον, καθὲ ἀνθρώπος, καθὲ κυριάρχης ἐνέχεται νὰ τοὺς παραδεχθῇ καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ. Ἄν δὲν ὑπάρχωσι κανόνες προσδιορίζοντες τὴν ἔννοιαν, κατὰ τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωνται αἱ λέξεις, αἱ συνθήκαι θέλουσι πλέον εἶσθαι ἀπλοῦν παίγνιον, καὶ δὲν θέλει εἶσθαι δυνατὸν νὰ κάμῃ τις κάμμιαν συμφωνίαν ἐν ἀσφαλείᾳ, ἀλλὰ θέλει μάλιστα εἶσθαι σχεδὸν γελοῖον νὰ ἐπιστηρίζεται τις εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν συμφωνιῶν.

§. 269. Ἡ πίσις τῶν συνθηκῶν θέλει νὰ φυλάττωνται αὐτοὶ οἱ κανόνες.

Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἀναγνωρίζουσιν οἱ κυριάρχαι κανένα κοινὸν κριτήν των, ἢ ἀνώτερον, δυνάμενον νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ νὰ παραδεχθῶσιν ἑρμηνείαν ζηριζομένην εἰς ὀρθοὺς κανόνες, ἢ καλὴ πίστις μένει ἐνταῦθα ἡ μόνη ἀσφάλεια τῶν συναλλαττόντων. Προσ-

βάλλεται δὲ ἢ καλὴ πίσις τόσον μὲ τὴν ἀπέρνησιν τοῦ νὰ δεχθῆ τις τὴν προφανῶς ὀρθὴν ἐρμηνείαν, ὅσον καὶ μὲ μίαν φανερὰν παραβίασιν. Ἀδικία καὶ ἀπιστία εἶναι τὸ αὐτό· καὶ διὰ νὰ σκεπάζωνται μὲ τὰς σοφιστείας τοῦ δόλου, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον μισηταί.

§. 270. Γενικός κανὼν ἐρμηνείας.

Α'. ἐπειδὴ ἡ νόμιμος ἐρμηνεία ὁποιασδήποτε πράξεως πρέπει νὰ τεῖνη εἰς τὸ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν σκοπὸν τοῦ συντάξαντος ἢ τῶν συνταξάντων αὐτήν, ἅμα ἀπαντηθῆ καμμία ἀσάφεια, πρέπει νὰ ζητῆται τίς εἶναι πιθανὸν νὰ ἐσάθῃ ὁ σκοπὸς τῶν συγγραψάντων τὴν πράξιν, καὶ νὰ ἐρμηνευθῆ τοιουτοτρόπως. Αὐτὸς εἶναι ὁ γενικός κανὼν πάσης ἐρμηνείας, καὶ χρησιμεύει μάλιστα εἰς τὸ νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἔννοιάν τινων ἐκφράσεων, τῶν ὁποίων ἡ σημασία δὲν εἶναι ἀποχρώντως προσδιωρισμένη. Δυνάμει τούτου τοῦ κανόνος, πρέπει αὐταὶ αἱ ἐκφράσεις νὰ ἐκλαμβάνωνται κατὰ τὴν πλέον ἐκτεταμένην σημασίαν, ὅταν ἦναι πιθανὸν ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις ὀμιλεῖ, εἶχε κατὰ νοῦν ὅ, τι ἐκεῖναι αἱ ἐκφράσεις δηλοῦσιν εἰς τὴν πλέον ἐκτεταμένην τῶν σημασίαν· καὶ ἐξ ἐναντίας πρέπει νὰ περιεέλ्लεται ἡ σημασία των, ἂν φαίνεται ὅτι ὁ ἐκφράσας αὐτὰς ἐπερίωρισε τὸν σκοπὸν του εἰς τὴν πλέον περιεσπλημένην ἔννοιάν των.

Ὡσαύτως πρέπει νὰ δίδεται εἰς τὰς διατάξεις ὅλη ἡ ἔκτασις τῆς κυριολεξίας, ἂν φαίνεται ὅτι ὁ διατάξας εἶχε κατὰ νοῦν ὅ, τι ἐμπεριέχεται εἰς ταύτην τὴν κυριολεξίαν· πρέπει δὲ νὰ περιεέλ्लεται ἡ σημασία των, ὅταν ἦναι πιθανὸν ὅτι ὁ διατάξας δὲν ἐνόησε νὰ τὰς ἐκτεῖνῃ εἰς ὅ, τι ἡ κυριολεξία ἠδύνατο νὰ περιλαμβάνῃ. Π. χ. πατὴρ ἔχων μονογενῆ υἱὸν, ἀφίνει ὡς λεγάτον εἰς τὴν θυγατέρα τινος φίλου του ὅλας τὰς πολυτίμους λίθους του. Εὐρίσκεται εἰς τὴν περιουσίαν του ἓν ζῖφος, σολισμένον μὲ ἀδάμαντας, χάρισμα τινος βασιλέως. Ἀναμφιβόλως δὲν ἠμπορεῖ τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ὁ διαθέτης ἠθέλησε νὰ κάμῃ νὰ μεταβῆ τὸ τίμιον τοῦτο χάρισμα εἰς μίαν ξένην οἰκογένειαν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξαιρεθῆ ἀπὸ τὸ λεγάτον τὸ ζῖφος τοῦτο μὲ τοὺς ἀδάμαντάς του, καὶ νὰ περιεσπληῆ ἡ σημασία τῶν λέξεων εἰς τὰς συνήθεις πολυτίμους λίθους. Ἐὰν ὅμως ὁ διαθέτης δὲν ἔγῃ μήτε υἱὸν, μήτε κληρονόμον τοῦ ὀνόματός του, εἰάν κατασῆσῃ κληρονόμον του ξέ-

νον τινα, δὲν ὑπάρχει πλέον λόγος νὰ περισαλῆ ἢ σημασία τῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι πρέπει τότε νὰ ἐκληφθῶσι κατ' ὅλην των τὴν κυριολεξίαν, μὲ τὸ νὰ ἦναι πιθανόν, ὅτι ὁ διαθέτης τὰς μετεχειρίσθη τοιουτοτρόπως.

§ 271. Πρέπει νὰ ἐρμηνεύωνται αἱ λέξεις συμφώνως μὲ τὴν κοινὴν χρῆσιν των.

Οἱ συναλλάττοντες ὀφείλουσι νὰ ἐκφράζωνται εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐννοῆ ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον. Τοῦτο ἐξάγεται προφανέστατα ἀπὸ αὐτὴν τῆς πράξεως τὴν φύσιν· καθότι οἱ συναλλάττοντες ἐκφράζουσι τὴν αὐτὴν θέλησιν, καὶ συμφωνοῦσιν εἰς τὸ νὰ θέλωσι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ πῶς νὰ συμφωνήσωσιν, ἂν δὲν ἐννοῆ ὁ εἷς τί λέγει ὁ ἄλλος; Τοιουτοτρόπως ἡ συμφωνία των δὲν ἦθελε πλέον εἶσθαι εἰμὴ ἀπλοῦν παίγνιον, ἢ παγίς. Ἄν λοιπὸν πρέπει νὰ ὁμιλῶσιν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐννοῶσι τοὺς ἀμοιβαίους λόγους των, ὀφείλουσι νὰ μεταχειρίζωνται τὰς λέξεις κατὰ τὴν συνήθη καὶ κυρίαν σημασίαν των. Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ μακρυνθῶσιν ἐπίτηδες καὶ χωρὶς προειδοποίησιν, ἀπὸ τὴν καθ' ἡμέραν χρῆσιν τῆς κυριολεξίας τῶν ἐκφράσεων· ὑποτίθεται δὲ ὅτι τὰς μετεχειρίσθησαν οὕτως, ἐνόσω δὲν ὑπάρχουσι λόγοι κατεπείγοντες διὰ νὰ ὑπολάβῃ τις τὸ ἐναντίον· καθότι ἐν γένει ἡ πρόληψις εἶναι ὅτι τὰ πρᾶγματα ἐγιναν, καθὼς ἔπρεπε νὰ γένωσιν. Ἐκ τούτων ὅλων τῶν ἀδιαφιλονεικῆτων ἀληθειῶν, προκύπτει ὁ κανὼν, ὅτι εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν συνθηκῶν, τῶν συμφωνιῶν καὶ τῶν ὑποσχέσεων, δὲν πρέπει τις νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν κοινὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης, χωρὶς ἰσχυροτάτους λόγους. "Ὅταν λείπη ἡ βεβαιότης, πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν τὴν πιθανότητα· εἶναι ἐν γένει πιθανότατον, ὅτι οἱ συναλλάττοντες ἐκφράσθησαν κατὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν τῶν λέξεων, καὶ αὕτη εἶναι πρόληψις ἰσχυροτάτη, ἥτις δὲν δύναται νὰ ἀναιρεθῆ παρὰ ἀπὸ ἄλλην πρόληψιν ἰσχυροτέραν.

§ 272. Περὶ ἐρμηνείας τῶν παλαιῶν συνθηκῶν.

Λέγοντες χρῆσιν τῶν λέξεων, ἐννοοῦμεν ἐκείνην τῆς ἐποχῆς, κατ' ἣν ἡ συνθήκη, ἢ ἡ πράξις ἐν γένει, ἀπεφασίσθη καὶ συνετέλεθη. Αἱ γλώσσαι μεταβάλλονται ἀδιακόπως, ἢ δὲ σημασία καὶ ἡ δύναμις τῶν λέξεων ἀλλάζει μὲ τὸν καιρὸν. "Ὅταν λοιπὸν

Θέλη τις νὰ ἐρμηνεύσῃ πράξιν τινα παλαιάν, πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν κοινὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν αὐτὴ ἐγράφη· αὐτὴ δὲ ἢ χρῆσις εὐρίσκεται εἰς ἄλλας πράξεις τῆς αὐτῆς χρονολογίας, ἢ εἰς συγγραφεῖς συγχρόνους, παραβαλλομένους πρὸς ἀλλήλους. Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλὴς πηγή· καθότι ἡ χρῆσις τῶν ὁμιλουμένων γλωσσῶν εἶναι πολλὰ αὐθαίρετος, καὶ ἐπομένως αἱ γραμματικαὶ καὶ ἑτυμολογικαὶ συζητήσεις, πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν ἀληθοῦς σημασίας τινος λέξεως, ἤθελαν εἶσθαι θεωρία ματαία, ἐπίσης ἀνωφελὴς καὶ ἀναπόδεικτος.

§. 273. Περί σοφισειῶν ἐπὶ τῶν λέξεων.

Αἱ λέξεις χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ ἐκφράζωσι τὰς ἐννοίας, καὶ ἡ ἀληθὴς σημασία τινος λέξεως, εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν, εἶναι ἡ ἐννοία, τὴν ὁποίαν ἡ συνήθεια ἀποδίδει εἰς αὐτήν. Εἶναι λοιπὸν ματαία σοφιστεία νὰ ζητῇ τις νὰ δώσῃ εἰς τὰς λέξεις τὴν ἰδιαιτέραν τῶν σημασίαν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀληθῆ ἐννοίαν τῆς ὁλοκλήρου ἐκφράσεως. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀθωμανῶν Μωάμεθ ὁ Β'. εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Εὐρίπου ὑποσχέθει εἰς τινὰ νὰ τῷ χαρίσῃ τὸ κεφάλι, διέταξε καὶ ἐκοψαν τὸ σῶμά του εἰς τὴν μέσην. Χαρίζω τὸ κεφάλι εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν, καὶ μάλιστα εἰς τιαύτην περιρῆσιν, ἐσήμαιεν ἀναμφιβόλως τὸ ἴδιον μὲ τὸ χαρίζω τὴν ζωὴν.

§. 274. Κανὼν ὡς πρὸς τοῦτο.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ σοφιστεῖαι ἀνατρέπονται ἀπὸ τὸν ἀδιαφιλονείκητον τοῦτον κανόνα· ὅταν φαίνεται ἐναργῶς ὁποία ἐννοία συνάδει μὲ τὸν σκοπὸν τῶν συναλλαξάντων, δὲν συγχωρεῖται νὰ διασρέψῃ τις τὰς ἐκφράσεις τῶν εἰς ἐννοίαν ἐναντίαν. Καὶ τῷ ὄντι, ὅταν γνωρισθῇ ἀποχρώντως ὁ σκοπὸς, γνωρίζεται ἡ ἀληθὴς ὕλη τῆς συμφωνίας, γνωρίζεται τί ὑπεσχέθησαν τὰ μέρη, τί παρεδέχθησαν, τί ἐζήτησαν καὶ τί παρεχώρησαν. Ἡ συνθήκη παραβιάζεται, ὄχι ὅταν ἀθετῆται τὸ ῥῆμά της, ἀλλ' ὅταν παραμελῆται ὁ σκοπὸς, τὸν ὁποῖον αὐτὴ ἀποχρώντως φανερόνει· καθότι αἱ λέξεις δὲν εἶναι τίποτε, χωρὶς τὸν σκοπὸν, ὅστις ὀφείλει νὰ τὰς ὑπαγορεύῃ.

§. 275. Περί τῶν νοερῶν ἐπιφυλάξεων.

Χρειαζέται εἰς τὸν φωτισμένον τοῦτον αἰῶνα νὰ εἴπωμεν, ὅτι αἱ νοερὰ ἐπιφυλάξεις δὲν δύνανται νὰ ᾔναι δεκταὶ εἰς τὰς συνθή-

κας; Τοῦτο εἶναι προφανέστατον, καθότι αὐτὴ ἡ φύσις τῆς συνθήκης δεικνύει, ὅτι τὰ μέρη ὀφείλουσι νὰ ἐκφράζωνται εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἓν νὰ ἐννοῆ τὸ ἄλλο. Κάνεις τὴν σήμερον δὲν εἶναι, ὅστις δὲν ἤθελεν ἐρυθριάσει νὰ σπριχθῆ εἰς νοερὰν ἐπιφύλαξιν, ἥτις διὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἰσοδυναμεί με μίαν ἀληθῆ πανουργίαν.

§. 276. Περί ἑρμηνείας τῶν τεχνικῶν λέξεων.

Αἱ τεχνικαὶ καὶ ἐπιστημονικαὶ λέξεις ὀφείλουσιν ἐν γένει νὰ ἐρμηνεύωνται κατὰ τὸν ὁποῖον δίδουσιν αὐτῶν ὀρισμὸν οἱ διδάσκαλοι τῆς τέχνης ἢ τῆς ἐπιστήμης, εἰς ἣν ἀνήκει ἡ λέξις. Λέγω ἐν γένει καθότι δὲν εἶναι τόσον ἀπόλυτος αὐτὸς ὁ κανὼν, ὥστε νὰ μὴ δύναται τις, ἢ καὶ νὰ μὴν ὀφείλῃ μάλιστα νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ αὐτὸν, ὅταν ἔχῃ λόγους βασίμους νὰ τὸ κάμῃ· ὡς ὅταν π. χ. ἤθελεν ἀποδειχθῆ, ὅτι ὁ ὁμιλῶν εἰς τὴν συνθήκην, ἢ ἄλλην ὁποιανδήποτε πράξιν, δὲν ἐγνώριζε τὴν τέχνην ἢ τὴν ἐπιστήμην, τῆς ὁποίας μετεχειρίσθη τὴν λέξιν, ὅτι ἀγνοοῦσε τὴν δύναμιν ἐκείνης τῆς λέξεως ὡς τεχνικῆς, ὅτι τὴν μετεχειρίσθη κατὰ τὴν κοινὴν ἐννοιάν τῆς, κτλ.

§. 277. Λέξεις, τῶν ὁποίων ἡ σημασία ἐπιδέχεται βαθμούς.

Ἄν ὅμως αἱ τεχνικαὶ ἢ ἐπιστημονικαὶ λέξεις ἀναφέρονται εἰς πράγματα διαφόρων βαθμῶν ἐπιδεκτικὰ, δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθῆ τις θρησκευτικῶς τοὺς ὀρισμοὺς, ἀλλὰ μᾶλλον χρειάζεται νὰ ἀποδίδεται εἰς αὐτὰς τὰς λέξεις ἐννοια ἀρμόζουσα εἰς ὁλόκληρον τὸν λόγον. Καθότι ὁ ὀρισμὸς ἐκάστου πράγματος ἐν γένει γίνεται ὡς πρὸς τὴν πλεον ἐντελῆ κατάστασίν του· καὶ ὅμως καθεὶς ἠξεύρει, ὅτι δὲν τὸ ἐννοοῦσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντελεσάτην κατάστασιν ὅσῳ τις τὸ ἀναφέρουσιν εἰς τὴν ὁμιλίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἄλλον σκοπὸν ἢ ἑρμηνεία δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ, παρὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν θέλησιν τῶν συναλλαζάντων, ὀφείλει νὰ ἀποδίδῃ εἰς κάθε λέξιν τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ ὁμιλῶν εἶχε κατὰ νοῦν. Οὕτω π. χ. ὁ ζητήσας εἰς βοήθειαν σράτευμα καλὸν δέκα χιλιάδων ἀνθρώπων, δὲν δύναται διὰ τοῦτο νὰ ἀπαιτῆ νὰ ᾖναι ὁ ἐλάχιστος αὐτῶν ἴσος με τοὺς γηραιούς πολεμιστὰς τοῦ Καίσαρος.

§. 278. Ἐκφράσεις μεταφορικαί.

Εἶναι μερικαὶ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις, τόσον συνήθεις εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης, ὥστε ἐπέχουσιν ὡς ἐπιτοπλεῖσον τόπον κυρίων λέξεων, καὶ πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωνται κατὰ τὴν μεταφορικὴν τῶν ἔννοιαν, χωρὶς παρατήρησιν τῆς ἐτυμολογίας καὶ κυρίας σημασίας των. Οὕτω συρράπτω συνομωσίαν, ἄγω καὶ φέρω τινα τόπον, εἶναι ἐκφράσεις τοιαύτης φύσεως, καὶ ἤθελεν εἶσθαι γελοῖον νὰ τὰς ἐξηγήσῃ τις κατὰ τὴν κυριολεξίαν των.

§. 279. Ἐκφράσεις ἀμφίβολοι.

Ὅσαι σχεδὸν αἱ γλώσσαι ἔχουσι λέξεις μὲ δύο ἢ περισσοτέρας διαφόρους σημασίας, καὶ φράσεις δυναμένας νὰ ἐξηγηθῶσι πολλὰ ἄλλως. Καὶ ἐπειδὴ ἐντεῦθεν ὁ λόγος γίνεται πολλάκις ἀμφίβολος, ὀφείλουσιν οἱ συναλλάττοντες νὰ τὰς ἀποφεύγωσιν ἐπιμελῶς. Ἡθελεν εἶσθαι ἀληθῆς ἀπιστία τὸ νὰ τὰς μεταχειρισθῇ τις ἐπίτηδες, μὲ σκοπὸν νὰ ὑπεκφύγῃ ἐπομένως τὰς ὑποχρεώσεις του· ἂν ὅμως κατὰ παραδρομὴν εἰσφρήσῃ κάμμία τοιαύτη λέξις εἰς ὅποιανδήποτε πράξιν, ἔργον τῆς ἐρμηνείας εἶναι νὰ διαλύσῃ τὴν ὁποίαν αὐτὴ γεννᾷ ἀμφιβολίαν.

§. 280. Κανὼν ὡς πρὸς τὰς δύο ταύτας περιπτώσεις.

Εἰς ταύτας τὰς περιπτώσεις, ὡς καὶ εἰς τὴν προλαβοῦσαν, ἡ ἐρμηνεία πρέπει νὰ ρυθμίζεται ἀπὸ τὸν κανόνα, ὅτι πρέπει νὰ ἀποδίδεται πάντοτε εἰς τὰς ἐκφράσεις ἢ ἔννοιαν, ἣτις ἀρμόζει μᾶλλον εἰς τὴν ὕλην τοῦ λόγου. Π. χ. ἡ λέξις ἡμέρα σημαίνει τὴν φυσικὴν ἡμέραν, ἢτοι τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ὁ ἥλιος εἶναι ἐπάνω εἰς τὸν ὀρίζοντα, καὶ τὴν πολιτικὴν, ἢτοι τὴν ἐξ εἰκοσιτεσσάρων ὥρων. Ὅταν λοιπὸν τὴν μεταχειρίζεται τις εἰς κάμμιαν συμφωνίαν, διὰ νὰ ἐκφράσῃ ρητὸν διάστημα καιροῦ, αὐτὴ τοῦ λόγου ἡ ὕλη δηλοῖ ὅτι ὁ ὁμιλῶν ἐννοεῖ τὴν πολιτικὴν ἡμέραν, ἢτοι διάστημα εἰκοσιτεσσάρων ὥρων. Ἦτον λοιπὸν σοφιστεία, ἢ μᾶλλον ἐπίσημος ἀπιστία τοῦ Κλεομένου, ὅστις συμφωνήσας ἀνακωχῆν τινῶν ἡμερῶν μὲ τοὺς Ἀργεῖους, καὶ εὐρῶν αὐτοὺς τὴν τρίτην νύκτα ἐπαναπαυομένους εἰς τὴν πῖσιν τῆς συνθήκης καὶ κοιμώμενους, ἐφόνευσε μέρος αὐτῶν, καὶ ἄλλους ἠχμαλώτισεν, ἐπὶ προ-

φάσει ὅτι αἱ νύκτες δὲν ἐμπεριλαμβάνοντα εἰς τὴν ἀνακωχὴν.
("Ορα §. 233).

§. 281. Δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἐξηγῶνται αἱ λέξεις καθ' ἓνα μόνον τρόπον εἰς τὴν αὐτὴν πράξιν.

Ἐὰν καμία πολύσημος λέξις, ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις εἰς τὴν αὐτὴν πράξιν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκληφθῇ πανταχοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ, συμφώνως μὲ τὸν ἀνωτέρω κανόνα, πρέπει νὰ ἐρμηνεύεται διαφοροτρόπως, καθὼς τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ὕλη τοῦ ἄρθρου, εἰς τὸ ὁποῖον αὐτὴ εὐρίσκεται. Ἡ λέξις ἡμέρα π. χ. ἔχει δύο σημασίας, ὡς προείπομεν· ἐὰν καμία συμφωνία διαλαμβάνη ὅτι γίνεται ἀνακωχὴ πεντήκοντα ἡμερῶν, μὲ σκοπὸν νὰ συνεργασθῶσιν ὀκτὼ ἡμέρας κατὰ συνέχειαν, ἐπίτροποι ἑκατέρων τῶν μερῶν, διὰ νὰ ἐξομαλύνωσι τὰς διαφορὰς των, αἱ πεντήκοντα ἡμέραι τῆς ἀνακωχῆς εἶναι ἡμέραι πολιτικά ἐικοσιτεσσάρων ὡρῶν· ἤθελεν ὁμως εἶσθαι γελοῖον νὰ ἀποδώσῃ τις τὴν αὐτὴν ἔννοιαν εἰς τὸ δεύτερον ἄρθρον, καὶ νὰ λέγῃ, ὅτι οἱ ἐπίτροποι ὀφείλουσι νὰ ἐργασθῶσιν ὀκτὼ ἡμέρας καὶ ὀκτὼ νύκτας ἀδιακόπως.

§. 282. Πᾶσα ἐρμηνεία ἄγουσα εἰς τὸ ἄτοπον πρέπει νὰ ἀπορρίπτεται.

Πᾶσα ἐρμηνεία ἄγουσα εἰς τὸ ἄτοπον πρέπει νὰ ἀπορρίπτεται. Καθότι, ἐπειδὴ δὲν ὑπολαμβάνομεν ὅτι εὐρίσκεται κανεὶς νὰ θέλῃ τὸ ἄτοπον, δὲν ἔμπορεῖ μήτε νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ ὁμιλῶν ἠθέλησε νὰ ἐξηγηθῶσιν οἱ λόγοι του εἰς τρόπον ὥστε νὰ φέρωσιν εἰς τὸ ἄτοπον. Ὡσαύτως δὲν συγχωρεῖται νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι αὐτὸς ἠθέλησε νὰ εἰρωνευθῇ εἰς πράξιν σπουδαίαν, καθότι τὰ αἰσχρὰ καὶ τὰ παράνομα δὲν ὑποτίθενται. Καλεῖται ἄτοπον ὄχι μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἠθικῶς τοιοῦτον, ἐκεῖνο δηλ. τὸ ὁποῖον εἶναι τόσον ἐναντίον εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, ὥστε δὲν ἔμπορεῖ τις νὰ τὸ ἀποδώσῃ εἰς ἄνθρωπον σώας ἔχοντα τὰς φρένας. Οἱ δεισιδαίμονες ἐκεῖνοι Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐτόλμων νὰ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τοῦ ἔχθρου, ὅταν κατεπολεμοῦντο σάββατον, ἔδιδον ἐρμηνεῖαν ἄτοπον εἰς τὴν δ'. ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Διατί δὲν ἀπείχον ὡσαύτως ἀπὸ τοῦ νὰ περιπατῶσιν, ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνδύωνται καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ

κρίνωσιν; Ἄγγλος τις ἐνυμφεύθη, λέγουσι, τρεῖς γυναῖκας, διὰ
 νὰ μὴν ἦναι εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ νόμου, ὅστι ἀπαγορεύει τὴν
 διγαμίαν. Τοῦτο εἶναι ἀναμφιβόλως ἀνέκδοτον δημῶδες, συνθεμέ-
 νον μὲ σκοπὸν νὰ καταστήσῃ γελοῖαν τὴν ὑπερβολικὴν παρατή-
 ρησιν τῶν Ἀγγλων, εἰς τὸ νὰ μὴν ἀπομακρύνωνται τὸ παραμικρὸν
 ἀπὸ τὸ ῥῆμα τοῦ νόμου, εἰς τὴν ἐφαρμογὴν του. Ὁ σοφὸς καὶ ἐ-
 λεύθερος οὗτος λαὸς εἶδε διὰ τῆς πείρας τῶν ἄλλων ἔθνων, ὅτι
 οἱ νόμοι παύουσι νὰ ἦναι προπύργιον ἀσφαλές, ἀμα συγχωρηθῆ
 εἰς τὴν νομοτελεσιτικὴν ἐξουσίαν νὰ τοὺς ἐρμηνεύῃ κατὰ τὴν ἀρέ-
 σκειάν της. Δὲν ἀπαιτεῖ πάλιν ὁμως βίβλαια εἰς κάμμίαν περίπτω-
 σιν νὰ στενοχωρῆται τὸ ῥῆμα τοῦ νόμου εἰς τρόπον ὥστε νὰ προά-
 γῃ ἔννοιαν προφανῶς ἄτοπον.

Ὁ κακὸν οὗτος εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖος, καὶ πρέπει νὰ φυ-
 λάττεται ὡς καὶ ὅταν ὁ λόγος ἦ ἡ συνθήκη δὲν παρισάνῃ κάμ-
 μίαν ἀσάφειαν ἢ ἀμφιβολίαν. Καθότι πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι
 ἡ ἀβεβαιότης τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου ἢ τῆς συνθήκης, δὲν προέρ-
 χεται μόνον ἀπὸ τὴν ἀσάφειαν, ἢ ἀπὸ ἄλλο τι πάθος τῆς ἐκφρά-
 σεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὸ ὁ-
 ποῖον δὲν δύναται νὰ προβλέψῃ ὅλας τὰς περιπτώσεις καὶ τὰς πε-
 ρισάσεις, μήτε νὰ συμπεριλάβῃ ὅλας τὰς συνεκείας τῶν ὑποσχε-
 θέντων ἢ διαταχθέντων. Οἱ νόμοι ἢ αἱ συνθήκαι ἐκδέτονται μὲ
 λέξεις γενικὰς καὶ εἶναι ἔργον τῆς ἐρμηνείας νὰ τοὺς ἐφαρμύσῃ
 εἰς τὰς ἰδιαιτέρας περιπτώσεις, συμφώνως μὲ τὴν σκοπὸν τοῦ νο-
 μοθέτου ἢ τῶν συναλλαζάντων. Δὲν ἠμπορεῖ ποτε νὰ ὑποτεθῆ,
 ὅτι ἠθέλησαν αὐτοὶ νὰ καταντήσωσιν εἰς τὸ ἄτοπον. Ὅταν λοι-
 πὸν αἱ ἐκφράσεις των, ἐκλαμβάνομεναι κατὰ τὴν κυρίαν καὶ συ-
 νήθη των σημασίαν, καταντῶσιν εἰς τὸ ἄτοπον, πρέπει νὰ τὰς
 ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ ταύτην τὴν ἔννοιαν, καθόσον μόνον εἶναι ἀ-
 ναγκαῖον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἀτόπου. Ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι ὀπλαρ-
 χηγὸς τις διετάχθη νὰ προοδεύσῃ κατ' εὐθείαν γραμμὴν μὲ τὸ τάγ-
 μα του ἕως ῥητοῦ τινος μέρου, καὶ ὅτι καθ' ὁδὸν ἀπαντᾷ κρη-
 μνόν. Ἀναμφιβόλως δὲν εἶναι διατεταγμένος νὰ κρημνισθῆ, καὶ
 ἐπομένως ὀφείλει νὰ ἐκκλίνῃ τῆς εὐθείας γραμμῆς ὅσον μόνον χρειά-
 ζεται διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κρημνόν, ἀλλ' ὄχι περισσότερον.

Ἡ ἐφαρμογή τοῦ κινήματος εἶναι εὐκολωτέρα, ὅταν αἱ ἐκφράσεις τοῦ νόμου, ἢ τῆς συνθήκης, ἦναι δεκτικαὶ δύο ἐννοιῶν διαφόρων. Τότε λαμβάνουσιν ἐκείνην τῶν δύο ἐννοιῶν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν προκύπτει κανὲν ἄτοπον. Ὡσαύτως, ἂν ἡ ἐκφρασις ἦναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἦναι δεκτικὴ ἐννοίας μεταφορικῆς, πρέπει νὰ τῇ δοθῇ αὕτη ἡ ἐννοία πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἀτόπου.

§. 283. Καὶ ἐκείνη, ἣ τις ἤθελε ματαιώσῃ τὴν πράξιν.

Δὲν ἔμπορεῖ ποτε νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι δύο ἢ καὶ περισσότερα ἔμφορα ὑποκείμενα, τὰ ὁποῖα συναλλάττουσιν ἀναμεταξύ των, ἢ κάμνουσιν ὁποιαδήποτε ἄλλην σπουδαίαν πράξιν, ἔχουσι κατὰ νοῦν νὰ μὴ κάμωσι τίποτε. Δὲν εἶναι ἄρα δεκτὴ ἡ ἐρμηνεία, ἣ τις ἤθελε κάμῃ τὴν πράξιν ἄκυρον καὶ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ κανὼν οὗτος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κλάδος τοῦ προηγουμένου· καθότι εἶναι ἄτοπον αἱ λέξεις αὐταὶ τινος πράξεως νὰ τὴν κάμωσι νὰ μὴ δηλαῖ τίποτε. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐρμηνεύεται εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἔχη κάποιον ἀποτέλεσμα, καὶ νὰ μὴν ἀποκαθίσταται ματαία καὶ φαντασιώδης. Ὁ τρόπος εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ἐκτεθέντα εἰς τὸν ἀνωτέρω παράγραφον· καθότι καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, πρόκειται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰς λέξεις ἡ ἐννοία, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ὑποθέτεται πλέον συνάδουσα μὲ τὸν σκοπὸν τῶν διαλεγόμενων. Ἐὰν παρουσιάζωνται πολλαὶ διάφοροι ἐρμηνεῖαι, ἱκαναὶ ὅλαι νὰ δώσωσιν ἀποτέλεσμα εἰς τὴν πράξιν, πρέπει νὰ προτιμηθῇ ἐκείνη, ἡ ὁποία φαίνεται πλέον ἀρμόζουσα εἰς τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἔγινεν ἡ πράξις, εἰς εὐρεσιν δὲ αὐτῆς θέλουσιν ὀδηγήσει αἱ περιστάσεις. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ὑποσχεθέντες πρῶτον νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τῆν γῆν τῶν Βοιωτῶν, διίσχυρίσθησαν ἐπομένως ὅτι ἠδύναντο νὰ μείνωσιν εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον, ἐπὶ προφάσει ὅτι ἡ γῆ, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ἤδη τὸ κράτευσμά των, δὲν ἦτον πλέον γῆ τῶν Βοιωτῶν· σφρισεῖα γελοιώδης, καθότι ἐρμηνεύοντες τοιοῦτοτρόπως τὴν συνθήκην, τὴν ἀναιροῦσαν ὀλέτελα, ἢ μάλλον τὴν ἀπεκαθίσαιον εἰρωνείαν παιδαριώδη. Γῆ τῶν Βοιωτῶν ἔκρεπε προφανῶς νὰ ἐννοηθῇ ὅλη ἡ ἐντὸς τῶν παλαιῶν ὁρίων των ἔκτασις, χωρὶς ἐξαίρεσιν ἐκείνης, τὴν ἴποίαν ὁ ἐχθρὸς ἐκυρίευσεν εἰς τὸν πόλεμον.

§. 284. Ἐκφράσεις ἀσαφεῖς ἐρμηνευόμεναι δι' ἄλλων
εὐκρινεσέρων τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως.

Ἐὰν ἐκεῖνος ὅστις ἐξεφράσθῃ μὲ ἀσάφειαν ἢ ἀμφιβολίαν, διε-
λέχθῃ ἀλλαχοῦ εὐκρινέσερν περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης, αὐτὸς τότε
εἶναι ὁ καλλήτερος σχολιαστῆς τοῦ ἑαυτοῦ του. Αἱ ἀσαφεῖς αὗται
ἐκφράσεις πρέπει νὰ ἐρμηνεύωνται εἰς τρόπον ὥστε νὰ συμφωνῶσι
μὲ τὰς εὐκρινεῖς καὶ ἀναμφιβόλους λέξεις, τὰς ὁποίας ὁ συγγρα-
φεὺς μετεχειρίσθῃ ἄλλοῦ, εἴτε εἰς τὴν αὐτὴν πράξιν, εἴτε εἰς
ἄλλην ἀνάλογον περίσασιν. Καθότι ἐν ὅσῳ δὲν ἠξεύρομεν μετὰ
βεβιότητος ὅτι μετέβλε τίς θέλησιν ἢ τρόπον τοῦ συλλογίζε-
σθαι, ὑποθέτομεν ὅτι ἐσυλλογίσθῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς
τὰς αὐτὰς περιβάσεις· ὥστε ἂν που ἐξέφρασε καθαρῶς τὸν σκοπὸν
τοῦ ὡς πρὸς ῥητὸν τι ἀντικείμενον, πρέπει νὰ ἀποδίδεται ἡ αὐ-
τῇ ἔννοια εἰς ὅσα ἀσαφῶς εἶπε περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης ἄλλοτε.

§. 285. Ἐρμηνεῖα ἐπισηριζομένη εἰς τὸν σύνδεσμον τοῦ λόγου.

Ἐπειδὴ πολλάκις διὰ τὴν συντομίαν ἐκφράζει τις ἀτελῶς πράγ-
ματα τὰ ὁποῖα ὑποθέτονται ἀποχρώντως εὐκρινῆ ἢ διὰ τὰ προη-
γούμενα, ἢ διὰ τὰ ἐπόμενα, καὶ ἐπειδὴ αἱ λέξεις μεταβάλλουσι
πολλάκις σημασίαν κατὰ τὴν σχέσιν τὴν ὁποῖαν ἔχουσι μὲ ἄλλας
λέξεις, ἔπεται ὅτι ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ σειρά τοῦ λόγου εἶναι μέσον
ἀσφιλέςατον ἐρμηνείας. Πρέπει λοιπὸν νὰ θεωρῆ τις ὁλόκληρον
τὸν λόγον διὰ νὰ συλλάβῃ ἀκριβῶς τὴν ἔννοιάν του, καὶ νὰ ἀπο-
δώσῃ εἰς κάθε λέξιν ὅχι τόσον πὴν καθ' ἑαυτὴν σημασίαν της,
ὅσον τὴν σημασίαν τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς πρὸς τὸν σύνδε-
σμον καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου.

§. 286. Ἐρμηνεῖα ἐξαγομένη ἀπὸ τὸν σύνδεσμον καὶ τὰς
σχέσεις τῶν πραγμάτων.

Καὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὁ σύνδεσμος καὶ αἱ σχέσεις συντεί-
νουσιν εἰς τὸ νὰ ἀνακαλυφθῆ ἢ ἀληθῆς ἔννοιά τινος συνθήκης,
ἢ πράξεως. Πρέπει ἡ ἐρμηνεῖα νὰ γίνεται εἰς τρόπον ὥστε νὰ συνά-
δωσιν ὅλα της τὰ μέρη, καὶ τὰ προηγούμενα νὰ συμφωνῶσι μὲ τὰ
ἐπόμενα· ἐκτὸς μόνον ἂν ἐφαίνετο ἐναργῶς, ὅτι διὰ τῶν τελευ-
ταίων διατάξεων ἠθέλησαν τὰ μέρη νὰ τροπολογήσωσι τὰς προ-

τίρας. Καθότι υποτίθενται οί συντάξαντες τὴν πράξιν ὅτι ἦσαν μέχρι τέλους σύμφωνοι εἰς τοὺς συλλογισμοὺς των, καὶ ὅτι δὲν ἠθέλησαν πράγματα μὴ συμβιβασόμενα ἀναμεταξύ των.

§. 287. Ἑρμηνεία ζηριζομένη εἰς τὰς αἰτίας τῆς πράξεως.

Αἱ αἰτίαι, δι' ἃς πράξις τις ἢ συνθήκη ἔγινεν, εἶναι ἐκ τῶν ἀσφαλεσέρων μέσων πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας των. διὰ τοῦτο καὶ πρέπει νὰ ἐξετάζωνται ἐπιμελῶς, ὅποτε πρόκειται ἢ νὰ διευκρινηθῇ καμμία ἀσάφεια τοῦ νόμου, ἢ τῆς συνθήκης, ἢ νὰ γίνῃ ἡ ἐφαρμογή των εἰς ἰδιαιτέραν τινα περίπτωσιν. Καθὼς γνωρίζει τις μετὰ βεβαιότητος τὰς αἰτίας, αἱ ὁποῖαι ὑπηγόρευσαν τοὺς λόγους τοῦ διαλεγόμενου, ἀναγκάζεται νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τοὺς λόγους του εἰς τρόπον συνάδοντα μὲ ταύτας τὰς αἰτίας. Ἀλλῶς ἢ θελαν ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν πράξεις καὶ λόγοι ἀντιβαίνοντες εἰς τοὺς σκοποὺς του.

§. 288. Περίπτωσις, καθ' ἣν πολλαὶ αἰτίαι συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ κινήσωσι τὴν θέλησιν.

Ἐπειδὴ ὅμως πολλαὶς διάφοροι αἰτίαι συντρέχουσιν εἰς τὸ νὰ κινήσωσι τὴν θέλησιν τοῦ συντάκτοντος τὸν νόμον, ἢ τὴν συνθήκην, πρέπει νὰ ἦναί τις εἰς ἄκρον προσεκτικὸς ὡς πρὸς τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ἐρμηνείας. Ἡμπορεῖ νὰ μὴν ἐκινήθῃ ἡ θέλησίς του, πάρεξ ἀπὸ τὸ ἄθροισμα ὅλων αὐτῶν τῶν αἰτιῶν, καὶ ἡμπορεῖ καθεμία ἀπὸ αὐτὰς νὰ ἐξάθῃ καθ' ἑαυτὴν ἀρκετὴ νὰ τὴν κινήσῃ. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, ἐὰν ᾖναι βέβαιον ὅτι ὁ νομοθέτης, ἢ οἱ συναλλάξαντες δὲν ἔκαμαν τὸν νόμον ἢ τὴν συνθήκην, παρὰ διὰ πολλὰς ὁμοῦ αἰτίας, ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ ἐφαρμογή πρέπει νὰ γίνεσθαι συμφώνως μὲ ὅλας αὐτὰς ὁμοῦ τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν δὲν δύναται νὰ παραμεληθῇ καμμία. Εἰς τὴν δευτέραν ὅμως περίπτωσιν, ὅταν ᾖναι προφανές, ὅτι καθεμία ἀπὸ τὰς αἰτίας, αἱ ὁποῖαι συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ κινήσωσι τὴν θέλησιν, ἦτοῦ ἀρκετὴ καὶ μόνη της νὰ κατορθώσῃ τὸ αὐτὸ, οἱ λόγοι του πρέπει νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ νὰ ἐφαρμοσθῶσι συμφώνως μὲ καθεμίαν τούτων τῶν αἰτιῶν ἰδιαιτέρως.

§. 289. Τίς εἶναι ἡ ἀποχρῶσα αἰτία τινος πράξεως.

Διὰ δὲ τὴν συντομίαν, καλοῦμεν αἰτίαν ἀποχρῶσαν τῆς θέλησεως τὴν αἰτίαν ἢ τὰς αἰτίας, αἱ ὁποῖαι ἐκίνησαν ταύτην τὴν

θέλησιν, καὶ ἐγέννησαν τὴν πράξιν, δι' ἧς αὐτὴ δηλοῦται. Ἐνίσταται λοιπὸν ἡ ἀποχρῶσα αὕτη αἰτία θέλει συνίσασθαι εἰς τὸ ἀδροισμα πολλῶν ὁμοῦ αἰτιῶν, εἰς τρόπον ὡς καὶ ἐκλείπη, ἅμα ἡδέεν ἐκλείψει καὶ μία μόνη ἀπὸ αὐτᾶς. ὅταν δὲ λέγωμεν, ὅτι πολλαὶ αἰτίαι συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ κινήσωσι τὴν θέλησιν, τοιαῦται ὅμως ὡς νὰ ἠμποροῦσε καθεμία ἀπὸ αὐτᾶς ἰδικιτέρως νὰ τὴν κινήσῃ ἐπίσης, τότε ὑπάρχουσι πολλαὶ αἰτίαι ἀποχρῶσαι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πράξεως. Οὕτως ἠγεμών τις κηρύττει τὸν πόλεμον διὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ὕβρεις, ἐξ ὧν καθεμία ἦτον ἱκανὴ νὰ παρακινήσῃ τὸν αὐτὸν πόλεμον.

§. 290. Ἑρμηνεία ἐκτεταμένη, πηγαζουσα ἀπὸ τὰς αἰτίας τῆς πράξεως.

Ὅταν τις γνωρίζῃ μετὰ βεβαιότητος τὴν ἀποχρῶσαν αἰτίαν τῆς διατάξεως, εἴτε νόμου, εἴτε ὑποσχέσεώς τινος, δύναται νὰ ἐκτείνῃ ταύτην τὴν διάταξιν εἰς ὅσας περιπτώσεις προσαρμόζεται ἡ αὐτὴ αἰτία, ἂν καὶ ὅλαι αὐτὰτ' δὲν περιλαμβάνονται ρητῶς εἰς αὐτήν. τοῦτο δὲ καλεῖται ἐρμηνεία ἐκτεταμένη, τὴν ὁποίαν καὶ ἐννοοῦμεν ὅταν λέγωμεν κοινῶς, ὅτι πρέπει νὰ προσέχη τις μᾶλλον εἰς τὸ πνεῦμα ἢ εἰς τὸ ρῆμα. Οὕτως οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκτείνουσι μὲ δίκαιον λόγον τὴν τοῦ προφήτου των ἀπαγόρευσιν τοῦ αἴνου εἰς ὅλα τὰ πνευματώδη ποτὰ, τὰ ὁποῖα προξενοῦσι μέθην, διότι ἡ μέθη εἶναι ἡ μόνη αἰτία, ἧτις παρεκίνησε τὸν νομοθέτη των νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν χρῆσιν τοῦ οἴνου.

§. 291. Δόλος τείνων εἰς τὸ νὰ ματαιώσῃ τοὺς νόμους ἢ τὰς ὑποσχέσεις.

Ὁ ἀνωτέρω κανὼν χρησιμεύει προσέτι εἰς τὸ νὰ ματαιώσῃ τὰς μηχανουργίας ὅσων ζητοῦσι νὰ ὑπεκφύγωσι τοὺς νόμους ἢ τὰς συνθήκας. Ἡ νῆσος τῆς Φάρου τῆς Ἀλεξανδρείας ἦτον, ὁμοῦ μὲ ἄλλας νήσους, ὑπόφορος τῶν Ῥοδίων· καὶ ὅταν αὐτοὶ ἐσειλαν φορολόγους διὰ νὰ συνάξωσι τοὺς φόρους, ἡ βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου τοὺς ἔκαμε νὰ διατρίψωσι μερικὰς ἡμέρας εἰς τὴν αὐλήν της, καὶ διέταξεν ἐν τοσοῦτω νὰ ἐνώσωσι τὴν νῆσον μὲ τὴν Σερεάν διὰ μῶλων. Μετὰ ταῦτα ἐπερίποισε τοὺς Ῥοδίους, λέγουσα πρὸς αὐ-

εαυτοὺς, ὅτι δὲν εἶχον κανὲν δικαίωμα νὰ ζητῶσιν ἀπὸ τὴν σερειάν τούτους φόρους, τοὺς ὁποίους ἐχρεωσοῦσαν εἰς αὐτοὺς μόναι αἱ νῆσοι.

§. 292. Ἑρμηνεία συνεσαλμένη.

Ἡ συνεσαλμένη ἐρμηνεία ἐπισηρίζεται εἰς τὰς αὐτὰς ἀρχὰς καὶ καθὼς ἐκτείνουμεν τὴν διάταξιν εἰς περιπτώσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἐπροβλέψαμεν πρότερον, οὕτω συσέλλομεν τὸν νόμον, ἢ τὴν ὑπόσχεσιν, ἐναντίον τοῦ δῆματός των, ἐπισηριζόμενοι μόνον εἰς τὰς αἰτίας των. Ὅταν λοιπὸν παρουσιάζεται κάμμία περίπτωση, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐφαρμοσθῇ τὴν καλῶς ἐγνωσμένην αἰτίαν τοῦ νόμου ἢ τῆς ὑπόσχεσεως, ἀνάγκη νὰ ἐξαιρέσωμεν ταύτην τὴν περίπτωσιν, καὶ εἰάν φαίνεται νὰ ἐμπεριλαμβάνεται εἰς τὰς λέξεις των. Εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰ συλλογισθῇ τις ὅλα, νὰ τὰ προβλέψῃ καὶ νὰ τὰ ἐκφράσῃ· ἀρκεῖ δὲ νὰ ἐκθέσῃ μὲρικὰ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ φανερώσῃ τὴν γνώμην του καὶ ὡς πρὸς ἄσα ἀπεσιώπησεν. Ὁ νόμος π. γ., καταδικάζει εἰς θάνατον ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε κτυπήσῃ τὸν πατέρα του· πρέπει λοιπὸν τάχα νὰ τιμωρηθῇ καὶ ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε τὸν κινήσει καὶ τὸν κτυπήσει διὰ νὰ τὸν ἀνασῆσει ἀπὸ κάμμιαν λειποθυμίαν;

§. 293. Χρῆσις αὐτῆς διὰ νὰ μὴ καταντήσῃ τις εἰς ἀποτελέσματα ἀτοπα ἢ ἀθέμιτα.

Ἡ συνεσαλμένη ἐρμηνεία χρησιμεύει μάλιστα διὰ νὰ ἀποφύγῃ τις τὰ ἀτοπα ἢ τὰ παράνομα ἀποτελέσματα. Ἀποθνήσκων τις, ἀφίνει τὴν οἰκίαν του εἰς ἕνα, καὶ εἰς ἄλλον τὸν κῆπόν του, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ, παρὰ διὰ τῆς οἰκίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤθελεν εἰσθαι ἀτοπὸν νὰ ἀφήσῃ εἰς αὐτὸν κῆπον, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὴν ἤμπορῇ νὰ ἐμβαίῃ, πρέπει νὰ συσαλῇ ἢ καθαρὰ δωρεὰ τῆς οἰκίας, καὶ νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ἡ οἰκία κατελείφθῃ, ἐπιφυλαττομένης ὅμως τῆς εἰς τὸν κῆπον ἀναγκαίας εἰσόδου. Ἐάν τις ὑπεσχέθῃ βοήθειαν εἰς τὸν σύμμαχόν του δι' ἕσους πολέμους ἤθελε κάμει, δὲν χρεωσέεται μολοντοῦτο κάμμία βοήθεια, εἰάν ἐπιχειρισθῇ πόλεμον προφανῶς ἀδικον.

§. 294. Ἡ παρὰ πολὺ σκληρὰ καὶ φορτικά.

Ἐάν παρουσιασθῇ κάμμία περίπτωση, εἰς ἣν ἤθελεν εἰσθαι παρὰ πολὺ σκληρὸν καὶ ἐπιζήμιον νὰ ἐκλάβῃ τις τὸν νόμον ἢ τὴν

ὑπόσχεσιν κατὰ τὴν αὐσηρότητα τοῦ ῥήματος των, προσφεύγομεν καὶ τότε εἰς τὴν συνεσαλμένην ἑρμηνείαν, καὶ ἐξαιροῦμεν τὴν περίπτωσιν ταύτην συμφώνως μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ συντάξαντος τὸν νόμον ἢ τὴν ὑπόσχεσιν. Καθότι ὁ νομοθέτης ζητεῖ μόνον τὸ δίκαιον· εἰς δὲ τὰ συναλλάγματα κανεῖς δὲν δύναται νὰ ὑποχρεωθῇ πρὸς τὸν ἄλλον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ παραβῇ τὰ πρὸς ἑαυτὸν οὐσιωδέσθηρα καθήκοντα. Ὑποθέτουσι λοιπὸν δικαίως, ὅτι μήτε ὁ νομοθέτης, μήτε οἱ συναλλάξαντες, δὲν εἶχον κατὰ νοῦν νὰ ἐκτείνωσι τὰς διατάξεις των εἰς τοιοῦτου εἶδους περιπτώσεις, ἀλλ' ὅτι ἤθελαν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὰς ἐξαιρέσεις, εἴαν ἐπαρουσιάζοντο. Ὁ ἡγεμῶν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐδία ἐπικράτεια καταπολεμεῖται, καὶ ὅστις χρειάζεται ὅλας του τὰς δυνάμεις πρὸς ὑπεράσπισίν της, δὲν ἐνέχεται νὰ σείλῃ βοήθειαν εἰς τοὺς συμμάχους του.

§. 295. Ὀφείλει νὰ συσέλλῃ τὴν ἔννοιαν ἀρμοζόντως μὲ τὴν ὕλην.

Εἶπομεν ἀνωτέρω (§. 280.) ὅτι πρέπει νὰ ἀποδίδεται εἰς τὰς ἐκφράσεις ἔννοια συνάδουσα μὲ τὴν ὕλην, καὶ ὁ αὐτὸς κανὼν ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν συνεσαλμένην ἑρμηνείαν. Ἐὰν ἡ ὕλη, περὶ ἧς πρόκειται, δὲν ἀνέχεται νὰ ἐρμηνευθῶσιν αἱ ἐκφράσεις τινος διατάξεως κατ' ὅλην των τὴν ἔκτασιν, πρέπει νὰ συσάλλῃ ἢ ἔννοιά των, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ὕλη. Ὑποθετέον π. χ., ὅτι εἰς μίαν ἐπαρχίαν, τὰ φέουδα κληρονομοῦνται μόνον ἀπὸ τὴν κατ' ἀρρένας σειράν· εἴαν λοιπὸν διελάβανέ τις πράξις εἰς αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν, ὅτι τὸ δεῖνα φέουδον χαρίζεται πρὸς τὸν δεῖνα, δι' αὐτὸν καὶ τοὺς ἀρρένας κατιόντας του, ἡ ἔννοια τῶν τελευταίων τούτων λέξεων πρέπει νὰ συσάλλῃ εἰς τοὺς ἐξ ἀρρένων ἀρρένας, διότι ἡ ὕλη δὲν συγκαρεῖ νὰ ἐννοηθῶσι καὶ οἱ ἐκ θήλων ἀρρένες, μολονότι εἶναι καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρρένων κατιόντων τοῦ δωροδότου.

§. 296. Ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἢ ἀποδορῆσαι νὰ σχηματίσῃ ἐξαιρέσεις.

Ἐπρόβληθη καὶ διεφιλονεικήθη τὸ ζήτημα, εἴαν αἱ ὑποσχέσεις συμπεριλαμβάνωσι τὴν σιωπηρὰν αἴρεσιν, τοῦ νὰ μείνωσι τὰ πράγματα εἰς τὴν ἐνεσῶσαν κατάστασίν των, τουτέστιν ἂν ἡ μεταβολὴ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων δύναται νὰ σχηματίσῃ ἐξαι-

ρεσιν εἰς τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ νὰ τὴν ἀκυρώσῃ καὶ διόλου; Τὸ ζήτημα τοῦτο εὐρίσκει τὴν λύσιν του εἰς αὐτὴν τὴν αἰτίαν τῆς ὑποσχέσεως. Οὕτως ἂν ἦναι βέβαιον καὶ προφανές, ὅτι ἡ ἐνεργῶσα κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐσάθῃ μία τῶν αἰτιῶν τῆς ὑποσχέσεως, ἀναγκαίως ἡ ὑπόσχεσις κρέμαται ἀπὸ τὴν διατήρησιν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Ὡς εἰς τὰς περιπτώσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὰ πράγματα ἠθέλαν μεταβάλλει κατάστασιν, γίνεται ἐξαίρεσις εἰς τὴν ὑπόσχεσιν. Αἰρετός τις ἡγεμὼν βλέπων ἑαυτὸν ἄτεκνον, ὑπόσχεται εἰς ἓνα τῶν συμμάχων του νὰ ἐνεργήσῃ ὥστε νὰ ἐκλέξωσιν αὐτὸν ὡς διάδοχόν του· μετὰ ταῦτα ἀποκτᾷ υἱόν· τίς ἀμφιβάλλει ὅτι τὸ περισσῆτικόν τοῦτο ἀκυρόνει τὴν ὑπόσχεσιν;

Ὡς τὸσον πρέπει νὰ ἦναί τις εἰς ἄκρον πρόσθετικὸς εἰς τὴν χρῆσιν τοῦτου τοῦ κανόνος, καθότι μόνῃ ἡ οὐσιώδης μεταβολὴ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπεσηρίχθη ἡ ὑπόσχεσις, ἢ μπορεῖ νομίμως νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκπλήρωσίν της. Ὅλα δὲ αὐτὰ αἰ ἀρχαί, τὰς ὁποίας ἀνεπτύξαμεν ὡς πρὸς τὰς ὑποσχέσεις, ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τοὺς νόμους. Ὁ νόμος, ὅστις ἀναφέρεται εἰς κατάστασιν τινα τῶν πραγμάτων, δὲν ἔχει τὸν τόπον του, εἰμὴ καθόσον σώζεται αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ κατάστασις. Τὸ αὐτὸ δύναται τις νὰ εἰπῇ καὶ περὶ τῆς ἐντολῆς. Οὕτως ὁ Τίτος, ὅστις εἶχε σαλῆ ἀπὸ τὸν πατέρα του νὰ προσφέρῃ τοὺς ἀσπασμούς του εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἐπέσρεψεν ὀπίσω, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Γάλβα,

§. 297. Ἑρμηνεῖα τινος πράξεως εἰς περιπτώσεις ἀπρονοήτους.

Εἰς τὰς περιπτώσεις, τὰς ὁποίας ὁ συντάξας τὴν πράξιν δὲν ἠδύνατο νὰ προβλέψῃ, πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν μᾶλλον τὸν σκοπὸν του παρὰ τὰς λέξεις του, καὶ νὰ ἐρμηνεύωμεν τὴν πράξιν καθὼς ἠθέλεν ὁ ἴδιος τὴν ἐρμηνεύσει, ἂν ἦτον παρὼν, ἢ ἂν ἐπρόβλεπεν ἐκεῖνος, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ἤδη γνωρίζομεν. Οὗτος ὁ κανὼν χρησιμεύει μάλιστα εἰς τοὺς δικαστὰς, καὶ εἰς ὅλους ἐκείνους, τῶν ὁποίων τὸ ἐπάγγελμα εἶναι νὰ ἐνεργῶσι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διατάξεων τῶν πολιτῶν.

§. 298. Αἰτία ἐπισηριζομένη εἰς πράγματα δυνάμενα νὰ ὑπάρξωσι, καὶ ὄχι ἤδη ὑπάρχοντα.

Ὅταν τὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπισηρίζεται ἡ αἰτία νὰ

πῶς τινος ἢ συμφωνίας, θεωροῦνται ὄχι ὡς ἤδη ὑπάρχοντα, ἀλλ' ὡς δυνάμενα νὰ ὑπάρξωσι, τουτέστιν ὅταν ἡ προσδοκία τινος περιστατικοῦ ἦναι ἡ αἰτία τοῦ νόμου ἢ τῆς ὑποσχέσεως, δὲν ἐξαιροῦνται εἰρῆ ἐκεῖναι αἱ περιπτώσεις εἰς τὰς ὁποίας ἠθέλην ἀποδειχθῆ ὅτι τὸ περιστατικὸν εἶναι τῷ ὄντι ἀδύνατον. Ἀρκεῖ δὲ νὰ ἦναι δυνατόν, διὰ τὸ ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐξείρεσιν. Ἐὰν, π. χ., συμφωνηθῆ διὰ συνθήκης νὰ μὴ μεταφέρῃ τις φράτευμα ἢ σόλον εἰς τὸ δεῖνα μέρος, δὲν ἔχει αὐτὸς τὴν ἀδειαν νὰ μεταφέρῃ αὐτόσε φράτευμα ἢ σόλον, ἐπὶ προφάσει ὅτι δὲν τὸ κάμνει μὲ σκοπὸν νὰ βλάψῃ. Καθότι ὁ σκοπὸς μιᾶς τιαύτης διατάξεως δὲν εἶναι μόνον νὰ προλάβῃ πραγματικὸν τι κακὸν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ κάθε κίνδυνον, καὶ ὡς καὶ τὴν πλέον παραμικρὰν ἀνησυχίαν.

§. 299. Ἐκφράσεις ἑπιθετικαὶ ἐννοίας ἐκτεταμένης, καὶ πλέον συνεσαλμένης.

Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας εὐρίσκονται ἐκφράσεις ἐπιθετικαὶ ἐννοίας μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκτεταμένης. Μία λέξις, π. χ., ἐφαρμύζεται καὶ εἰς τὸ εἶδος καὶ εἰς τὸ γένος· πολλὰ ζῶα ἔχουσιν ὀνόματα κοινὰ εἰς τὸ ἀρσενικὸν καὶ εἰς τὸ θηλυκὸν, ὡς ὁ αἰτὸς, ἡ χελιδὼν, κτλ. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ προσδιορισθῶσι κανόνες διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀορίστων τούτων ἐκφράσεων, καὶ διὰ νὰ ἤξεύρῃ τις πότε πρέπει νὰ τὰς μεταχειρισθῆ κατὰ τὴν πλέον ἐκτεταμένην, καὶ πότε κατὰ τὴν πλέον συνεσαλμένην τῶν ἐννοιῶν· τοιοῦτοι δὲ εἶναι μερικοὶ ἐκ τῶν κανόνων τοὺς ὁποίους ἤδη ἐξεθέσαμεν.

§. 300. Πράγματα εὐάρεστα, καὶ πράγματα δυσάρεστα.

Ἐδῶ εἶναι ὁ ἀρμόδιος τόπος νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς πολυθρῦλλου διαβολῆς τῶν εὐαρέστων καὶ τῶν δυσαρέστων πραγμάτων. Ὅταν αἱ διατάξεις τοῦ νόμου ἢ τῆς συμφωνίας ἦναι εὐκρινεῖς, καθαραὶ, ὠρισμέναι, καὶ εὐκόλοι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν, δὲν χρειάζεται νὰ καταφύγῃ τις εἰς τὴν ἐρμηνείαν, ἀλλὰ πρέπει μόνον νὰ φυλάξῃ κατ' ἀκρίβειαν τὴν θέλησιν τοῦ νομοθέτου, ἢ τῶν συναλλαζάντων. Ἐὰν ὁμῶς αἱ ἐκφράσεις τῶν ἦναι ἀόριστοι, ἀσαφεῖς, καὶ ἐπιθετικαὶ ἐννοίας μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκτεταμένης, δὲν ἦναι δὲ δυνατόν νὰ ἀνακαλύψῃ τις τὸν σκοπὸν τῶν μὲ κανένα ἄλλον ἐρμηνείαν κανόνα, πρέπει νὰ τὸν ὑποθέσῃ τις βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς

κανόνας τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιεικείας· καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέξῃ τις εἰς τὴν φύσιν τῶν περὶ ὧν πρόκειται πραγμάτων. Εἶναι πράγματα, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιείκεια ἀνέχεται μᾶλλον τὴν ἔκτασιν ἢ τὴν συζολὴν, δηλ. ἐπειδὴ ὡς πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα ἡ ἀκριβὴς θέλησις· δὲν δηλοῦται ἀποχρῶντως ἀπὸ τὰς ἐκφράσεις τοῦ νόμου, ἢ τοῦ συναλλάγματος, εἶναι ἀσφαλέστερον, πρὸς διατήρησιν τῆς ἐπιεικείας, νὰ ἐκτείνῃ τις τὴν ἔννοιαν τῶν ἐκφράσεων, παρὰ νὰ τὴν συζείλῃ· καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα εὐάρεστα πράγματα. Ἐξ ἐναντίας, τὰ δυσάρεστα πράγματα εἶναι ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡ συζολὴ πλησιάζει περισσότερο εἰς τὴν ἐπιεικείαν παρὰ ἡ ἔκτασις. Ἄς ὑποθέσωμεν τὴν θέλησιν τοῦ νομοθέτου ἢ τῶν συναλλαττόντων, ὡς σημεῖόν τι προσδιωρισμένον. Ἄν τοῦτο τὸ σημεῖον ἦναι κατάδηλον, πρέπει νὰ προσκολληθῶμεν ἀκριβῶς εἰς αὐτό· ἂν ἦναι ἀβέβαιον, πρόκειται νὰ πλησιάσωμεν εἰς αὐτό, ὅσον οἶόν τε, περισσότερο. Εἰς τὰ εὐάρεστα πράγματα εἶναι προκριτώτερον νὰ ὑπερπηδήσῃ τις τοῦτο τὸ σημεῖον, παρὰ νὰ μὴ τὸ φθάσῃ· εἰς τὰ δυσάρεστα πάλιν εἶναι κάλλιον νὰ μὴ τὸ φθάσῃ τις, παρὰ νὰ τὸ περάσῃ.

§. 3οι. Ὁ, τι τείνει εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν, καὶ εἰς τὴν ἰσότητα, εἶναι εὐάρεστον· τὸ ἐναντίον εἶναι δυσάρεστον.

Δὲν εἶναι τώρα δύσκολον νὰ σημειώσῃ τις ἐν γένει τίνα πράγματα εἶναι εὐάρεστα καὶ τίνα δυσάρεστα. Πρῶτον μὲν ὁ, τι τείνει εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῶν συμφωνούντων, ἢ εἰς τὴν ἰσότητα τῶν συναλλαττόντων, λέγεται εὐάρεστον· ἡ ἐπιείκεια καὶ ὁ γενικός κανὼν τῶν συναλλαγμάτων θέλουσι νὰ βασιλεύῃ ἡ ἰσότης εἰς τὴν θέσιν ἑκατέρου τῶν μερῶν. Καθότι δὲν ἤμπορεῖ τις νὰ ὑποθέσῃ, χωρὶς βασιμους λόγους, ὅτι ὁ ἕτερος τῶν συναλλαζάντων ἠθέλησε νὰ ὠφελήσῃ τὸν ἕτερον μὲ βλάβην ἑδικήν του· δὲν πειράζει ὁμοῦ παντελῶς νὰ ἐκτείνῃ τις ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τείνει πρὸς ὠφέλειαν ἀμφοτέρων. Ἐὰν λοιπὸν οἱ συναλλάξαντες δὲν ἐξέφρασαν εὐκρινῶς τὴν θέλησίν των, εἶναι ἐπιεικέστερον νὰ ζητήσῃ τις ταύτην τὴν θέλησιν εἰς τὴν βοηθητικωτέραν δι' ἀμφοτέρα τὰ μέρη ἔννοιαν, ἢ εἰς τὴν ἐναντίαν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὁ, τι δὲν τείνει πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ὁ, τι κινδυνεύει νὰ ἐξαλείψῃ τὴν

ισότητα ἀπὸ τὸ συνάλλαγμα, ὃ, τι βαρύνει τὸ ἕτερον μέρος μόνον, ἢ μᾶλλον τοῦ ἑτέρου, λέγεται δυσάρεσον. Εἰς ταύτην δὲ τὴν ἀρχὴν, ὅτι εἰς περίπτωσιν ἀμφιβολίας πρέπει νὰ ἐκτείνεται ὃ, τι τείνει εἰς τὴν ἰσότητα, καὶ νὰ συσέλλεται ὃ, τι τὴν ἐξαλείφει, ζηρίζεται ὁ κανὼν ὅτι ἡ θέσις τοῦ ζητοῦντος νὰ ἀποφυγῇ κλήμιαν ζημίαν εἶναι πλέον εὐάρεσος ἀπὸ ἐκείνην τοῦ ζητοῦντος νὰ προσκτήσῃ τι κέρδος.

§. 302. Ὁ, τι εἶναι ὠφέλιμον εἰς τὴν ἀνθρώπινον κοινωνίαν εἶναι εὐάρεσον· τὸ ἐναντίον εἶναι δυσάρεσον.

Ὅλα τὰ πράγματα, τὰ ὅποια εἶναι ὠφέλιμα καὶ σωτηριώδη εἰς τὴν ἀνθρώπινον κοινωνίαν, καὶ δὲν βαρύνουσι πολὺ κανένα ἰδιαιτέρως, πρέπει νὰ ἐμπεριλαμβάνωνται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν εὐάρεσων πραγμάτων. Καθότι ἕκαστον ἔθνος ἐνέχεται ἤδη ἐκ φύσεως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν τοιούτων πραγμάτων· ὡς ἂν κάμη ὡς πρὸς αὐτὰ ἰδιαιτέρας τινὰς ὑποσχέσεις, οὐδεὶς κίνδυνος εἶναι νὰ δοθῇ εἰς αὐτὰς ἡ ἔννοια ἢ πλέον ἐκτεταμένη. Δὲν ἔχομεν νὰ φοβηθῶμεν μὴ προβληθῇ ἡ ἐπιείκεια, ὅταν φυλάττωμεν τὸν φυσικὸν νόμον, καὶ ἀποδίδωμεν ὅλην τὴν ἐνδεχομένην ἔκτασιν εἰς ὑποσχέσεις, αἱ ὅποια τείνουσιν εἰς τὸ καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἔπειτα, τὰ πράγματα, τὰ ὅποια εἶναι ὠφέλιμα εἰς τὴν ἀνθρώπινον κοινωνίαν τείνουσι δι' αὐτὸ τοῦτο εἰς κοινὴν ὠφέλειαν τῶν συναλλαττόντων, καὶ ἐπομένως εἶναι ἀπὸ τὰ λεγόμενα εὐάρεσα. Ἀπ' ἐναντίας δὲ πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὡς δυσάρεσα, ὅσα φύσει εἶναι μᾶλλον ἐπιβλαβῆ παρὰ ὠφέλιμα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ πράγματα, τὰ ὅποια συμβάλλουσι πρὸς σφάραξιν τῆς εἰρήνης, εἶναι εὐάρεσα· ὅσα φέρουσιν εἰς τὸν πόλεμον εἶναι δυσάρεσα.

§. 303. Ὁ, τι περιέχει ποινὴν τινὰ εἶναι δυσάρεσον.

Ὁ, τι περιέχει ποινὴν τινὰ εἶναι δυσάρεσον· καὶ ὡς πρὸς τοὺς νόμους ὅλοι συμφωνοῦσιν ὅτι, εἰς περίπτωσιν ἀμφιβολίας, ὀφείλει ἡ γνώμη τοῦ δικαστοῦ νὰ κλίνῃ πρὸς τὸ συγκαταβατικώτερον, καὶ ὅτι εἶναι ἀναντιρρήτως καλῆτερον νὰ ἐλευθερωθῇ εἰς ἔνοχος, παρὰ νὰ παιδευθῇ εἰς ἀθῶος. Εἰς τὰς συνθήκας ὁμοίως, αἱ ποινιμοὶ διατάξεις ἐπιβαρύνουσι τὸ ἕτερον τῶν μερῶν· ἐπομένως εἶναι ἕκ τῶν δυσάρεσων.